

Jag ringer till morfar och frågar om bananerna

Plötsligt sa de att det kommit bananer. Alla var så chockade, vad var det för något nytt och spännande? Var de kanske röda och runda som äpplen? Var smaken syrlig, söt eller kanske salt? Fredagen den 7 maj 1945 var första gången Ove Andersson fick se en sån där magiskt beryktad banan. Man visste inte hur de såg ut, inte om man var född 1937, hade bara hört ordet av föräldrarna när de på morgonen pratat om dagens höjdpunkter.

Samtidigt på Kungsgatan hängde sig invånarna över balkonger, bilräcken och broar, skrek och hurrade i ett lyckomoln av färgglada lappar som kastades ut ur korgar från taken där människorna tätt stod lutade över kanten för att se. Trots att de blåa spårvagnarna stod stilla i folkhavet verkade ändå stadens alla invånare lyckats ta sig hit just denna unika fredag. Från taken såg man danska, svenska och norska flaggor vifta i havet av människor som idag även vällde ut på Kungsgatans mäktiga körfält. Euforin gick inte att beskriva, man måste ha varit där.

Men Ove var inte där, inte än på några år. I Finspång väntade man fortfarande på bananerna. I takt med att varorna lastades ur lastbilarna sprang invånarna ner till torget. Barnen var i täten, bredvid Ove sprang flickan med siffror på armen, hon som hade kommit hit utan sina föräldrar. Stora lådor med de knallgula, avlånga frukterna ställdes ut för den hurrande publiken. Oves mun formade ivrigt det nya ordet, snälla snälla mamma och pappa kan jag få en banan? Självklart skulle han få det, det var ju ändå fred. Med 25 öre i handen sprang han på stengatan - inte snubbla, inte idag - fram tillståndet och räckte över de små mynten. En banan tack, en fredens banan.

Minnet med bananerna blev det sista Ove skulle ha av sin mamma och pappa tillsammans. 7 år gammal lämnade hans mor familjen och därmed Ove utan att säga hejdå. Kanske blev livet som hemmafru för mycket, men troligast var att hon lämnade för att pappan aldrig var hemma. Det enda han gjorde var att arbeta, för så var livet som den försörjande arbetarpappan. Hon försvann ur bilden, lämnade kvar sin son, skulle träffa en hyggligare karl och få nya barn. Skulle möta Ove på gatan när han var på promenad med sin farmor, plocka upp honom i famnen mot hans vilja, känna hans fäktande nävar och hjärtskärande skrik. Men pappan var kvar. Pappan, han var snäll, fast han aldrig sågs av. Han träffade snart en ny tjej som hette Elsa, men hon kallades aldrig det av Ove. I hans huvud förknippades hon bara med "den där jäkla Kärringen". Kärringen hade en dotter i Oves ålder, Gunilla. Hon hade blont, lockigt hår som en porslinsdocka och fick alltid vad hon kunde tänkas peka på med sitt lilla feta finger. Ove liknade mer en tändsticka, med brunt, platt hår på toppen, och tycktes ibland vara så smal att han lyckades försvinna någonstans bakom den nya familjens möbler tillsammans med dammråttorna.

Den nya kvartetten flyttade till Norrköping efter pappans ännu oläkta skilsmässa och skulle komma att stanna där i ca 2 år innan de flyttade till Stockholm. Som åttaåring i Norrköping

sattes Ove i folkskolan, en stor möjlighet för ett arbetarbarn. Han fick läsa allt det grundläggande som modersmål, ordning och uppförande, gymnastik, teckning, slöjd, kristendomskunskap, historia, geografi och räkning. Men gossen var inte duktig i skolan och fick gå om hela tiden. Språk, det var svårt. På kokslovet, eller sportlovet som vissa kallade det, tyckte Kärringen han skulle arbeta. När han kom hem en eftermiddag fick han höra Kärringen övertala hans snälle far att pojken måste dras ur skolan han dög ju inte till något. Pappan, en slutarbetad och vek varelse, vågade aldrig säga emot Kärringen. Han sa till sin son att han måste sluta skolan, komma hem och jobba. Tjäna en slant, den där behövliga slanten. Som tur var kom ett samtal på telefonen från matematikläraren. Inte kunde herr Andersson dra sonen ur skolan, han var alldeles för begåvad i matematik! Så Ove fick gå kvar. Å vad Ove var tacksam för magistern, och visst stämde hans ord. När magistern en dag skulle presentera provresultaten på matteprovet sa han att det bara var en som fått alla rätt, kunde klassen gissa vem? Ett mummel spred sig genom det lilla klassrummet, elevernas blickar for mellan alla bänkarna med uppfällbara lock. Kunde det vara han där? Han var ju populär. Nej, sa magistern, det var Ove Andersson! Vilken lycka Ove kände, nästan bättre än den där bananen.

Tillslut segrade ändå Kärringen och Ove drogs ur skolan efter sex år men hade fortfarande inte lyckats gå ut folkskolans sex årskurser. Pappan fick erbjudande att arbeta på Atlas copco i Nacka, så efter Ove hade konfirmerat sig 14 år gammal i sin alldeles förstora kavaj som systemen sytt upp, eftersom Kärringen vägrat, så flyttade familjen till Sickla Strand. Ove började också arbeta på Atlas copco men han stod inte i fabriken likt pappan utan fick börja som springpojke uppe på kontoret. Där Ove sprang med ärenden på dagarna fick han sällan en skymt av pappan i Luftverkstaden, bredvid Dieselvekstaden. Pappan fick stå vid tapettryckningsmaskinerna eller i den 20 meter djupa gruvan under Sickla där tryckluftsborrarna demonstrerades. Han fanns där nere någonstans, mitt i den smutsiga miljön och färgen som transporterades i de avlånga fickorna, som åkte runt likt vagnar på ett pariserhjul, på de stora maskinhjulen.

Kärringen skulle sällan klaga på en smutsig make, för pappan var ändå aldrig hemma. På natten när man kunde tänka sig att arbetaren borde vara hemma hos sin familj och vila var istället pappan och arbetade extra som dörrvakt på Stockholmskrogarna Kvarnen och Pelikan. Då fick han ta buss eller båt från Sickla Strand till Tjärhovsgatan 4 på Medborgarplatsen eller Blekingegatan 40. Där stod han på nätterna och betraktade de långa köerna som bildades i och med motbokens restriktioner. Männen fick inte dricka mer än 15 centiliter, men pappan tyckte allt han borde få mer än så. Fick man inte vila kunde man väl iallafall få ta sig en riktig sup efter arbetspassets slut.

Eftersom pappan alltid var borta när Ove kom hem kunde Kärringen göra i stort sett vad hon ville. Inte för att pappan skulle stoppat henne, han visste ju vad som försegick med henne. När Ove äntligen fick lunchrast på Atlas copco och han sprang hem för mat, då skulle han tydligen gå och piska mattor på piskställningen, tvätta fönster eller hänga tvätt. Sa han emot, ja då blev det aga. Och lönen, den tog hon ur Oves hand så fort han klev innanför tröskeln i slutet av veckan. Eller så fick han springa till affären och köpa de där ljuvligt färgglada karamellerna som bara Gunilla och Kärringen fick smaka på. Eller så skulle han ut. Ut! Men

det regnade invände Ove. Spelade ingen roll, hon och Gunilla skulle iväg och han skulle ut. På kvällen när de skrattande flickorna återvände hem fann de en dyngblöt Ove ute på de små trappstegen till lägenheten. Kärringen kämpade med att få fram nyckeln ur den lilla axelväska, men de stora kassarna dekorerade med texten "NK" tog upp hennes famn. Hon hade bråttom in, det regnade ju, usch vad kallt det var. Påsarnas värdefulla innehåll fick inte skadas, de måste in, hon fick upp dörren. Å vilken härlig kväll det skulle bli, hon skulle dekorera den lilla dockan Gunilla med de nya klänningarna. Prova den ena hatten med den andra klänningen, vilka skor passade bäst? Hon skulle nog behöva åka tillbaka till NK snart igen för att hitta en passande sjal också. Ove fick aldrig någon nyckel, var fast ute i kyla och regn. Och hans lönekuvert, det var spårlöst försvunnet.

15 år gammal fick Ove nog, han orkade inte fler matlösa lunchraster, fler straff och fler stulna kuvert. Då han en fredag fick lönekuvertet i sin hand och Kärringen än en gång instruerat honom att komma hem med de där ljuvliga färgglada karamellerna, och saft också, så gick han istället till telefonen. Klickade in numret till hans storasyster Siv, som var 10 år äldre och redan hade lyckats fly från familjen, och frågade om han inte kunde få komma och bo med henne i Norrköping? Självklart kunde han det, men cheferna på Atlas copco hade en annan plan. De ville så gärna ha kvar deras springpojke så de erbjöd Ove att få flytta till deras pojkhem vid Värmdö kyrka. Utan att säga något till sin snälle far lämnade Ove, 15 år gammal, familjen för det nya livet på Atlas copcos pojkhem.

Grabbarna, 20 grabbar var det. De kom från hela Sverige, alla runt Oves ålder, alla arbetarklass och alla i jakt på lyckan som sades finnas i Stockholm. De vaknade klockan sex på morgonen i kyrkolokalen, hygien var inte så viktigt men försökte ändå dela på badrummet som fanns. Lagom uppfräschade begav de sig tillsammans med bussen till Sickla för dagens arbete. Grabbarna drog på sig sina arbetskläder för en smutsig dag vid maskinerna. Ove stannade på kontoret som springpojke och trots att pappan och sonen ofta var i samma byggnad så var industrimiljön ingen plats för konversation. Men livet på pojkhemmet var kungligt i jämförelse med livet i familjen.

De skapade en egen familj på pojkhemmet och ägnade sig åt allt från fotboll till mer eller mindre lyckade bus på sin fritid. På helgerna var de ute och dansade. Värmdö bygdegård var närmast, den låg vid Hemmesta en halvtimme med cykel från kyrkan. Men det var ändå vanligare att grabbarna begav sig till Björknäspaviljongen, eller Pavven som den kallades, vid Skurubron. Dit drog alla Stockholms ungdomar och alltså var det där tjejerna befann sig. Ove var däremot inte så bra med dem, men det kunde grabbarna lösa. Tillsammans stod de hemma på kvällarna och övade, bugg och foxtrot förstås men man visste ju aldrig om töserna skulle förvänta sig en och annan vals ibland. När pojkarna blev för generade av att hålla om midjan på varandra eller att det hela bara slutade i skratt kunde man alltid öva med dörren också. Får jag lov, sa man och bugade sig för handtaget. Som tur var kunde inte dörren tacka nej, och hade inga fötter att trampa på, så det slutade med en dans så korrekt som det bara gick med en dörr.

En fredag år 1953, 16 år gammal, skulle de ut och dansa på kvällen för att se om övningarna hade hjälpt. Men först behövde gossarna bege sig till pankbanken för att hämta kavajerna.

Ove lämnade mynten - med ränta såklart - som han lyckats tjäna ihop under veckan. I utbyte fick han tillbaka sin kavaj, samma som han burit på konfirmationen men som han nu växt i. Med kavajen på och grabbarna skrattandes omkring sig begav han sig äntligen med bussen från Värmdö till Björknäs. Den stora, röda, lysande skylten med texten "Björknäspaviljongen" och ljuset från fönstren vägledde Stockholms alla ungdomar till Sveriges största dansbana. De gick mellan de fyra pelarna framför ingången, lite slalom för skojs skull, och trädde tillslut in genom glasdörrarnas port. De möttes av doften av svett, ljudet av skratt och synen av livebandet som stod på scenen åt höger. Ove började med att iaktta hans modiga medsoldater som kastade sig ut i den dansande kampen. Han funderade på om han skulle dricka lite för att våga, fast nä, då kunde han ju inte dansa ordentligt. Efter ett tag när han fått tillräckligt mycket information om hur man snyggast gick tillväga valde han ut en tös som han frågade lov på. Han svettades, det var tydligt, men likt dörren kunde hon inte säga nej. Inte för att hon saknade mun utan för att hon såg de 20 grabbarna som eggade på paret. På dansgolvet försvann de in i molnet av dansande par och även fast steget från en dörr till livs levande flicka som danspartner var stort blev dansen lyckad. Efter flera timmar fick det vara nog oavsett hur sprudlande kul det var att vara ungdom just idag och grabbgänget begav sig hem samma väg. Fredagens kväll blev lyckad, detaljerna var vaga men det var väl så det blev när man var upptagen av stundens farande kjolar.

Efter helgens festligheter var Ove tvungen att än en gång bege sig till pantbanken. Ove räckte fram kavajen, hur mycket fick han för den här? Mannen i kiosken, han var väl ca 30 år, bar en kavajliknande jacka och hade en cigarett i munnen, tog emot kavajen. Han kände den starka doften av alla de svettiga helgerna, men kavajer var fina, så det blev väl 92 kronor. Dessa pengar var mycket betydande för Oves vecka, av den simpla anledningen att han spenderat veckans intjänade slant på helgens festande. Sällan hade han överskott av pengar, det man hade la man på mat eller annat nödvändigt. Men i slutet av arbetsveckan, på fredag, då skulle han komma tillbaka hit som vanligt för att lösa ut kavajen igen så att gossarna kunde dra iväg till dansbanorna.

På pojkhemmet kom han snart i kontakt med en kille som bytt jobb från Atlas copco till att vara biljettnisse på bussar. Det var ju mycket lättare arbete, man gick runt och tog biljetter, slapp fabriken smuts, fick bo kvar på pojkhemmet ändå, och så var det kul sa killen. Ove var sugen på att upptäcka något nytt så efter ett år på Atlas copco blev han istället anställd hos det lokala företaget som körde bussarna på Värmdö. Som biljettnisse fick han gå runt i bussen, prata med människor och sälja biljetter som han plockade fram ur sin svarta sidoväska. Och visst var det kul, han kände sig lika glad som den orangea clownen på bussens reklamskylt såg ut att vara. "Drick Fanta Orange" stod det. Livet kändes lättare, rullade fram likt clownens enhjuling.

Fortfarande sugen på nya upplevelser började Ove som 17 åring att arbeta på Kvarnen Tre Kronor på Kvarnholmen. Det var kul, en ny erfarenhet, och så fanns det till och med en tennisbana och skytteklubb man kunde utnyttja. Men mest gjorde han det för lönen, och Ove tog så många extrapass han bara kunde. Ibland fick han hantera slangen som sög upp spannmålet, tappa mjölet i påsar, skära till makaroner eller hoppa in där det behövdes. En vanlig dag på bageri började tidigt och om man dessutom tog massa extra pass, ja då jobbade man snart

tjugofyra timmar om dygnet. En dag då Ove fick arbeta i den varma lokalen dit mjölet transporterades och rördes till deg hade han knappt hunnit sova alls de senaste dygnet. Han och några andra unga arbetare stod och tog en cigg vid ett av degkaren. Han roades av småpratet, gäspade, och vips så låg det en fimp i degen som snabbt rördes ner och lämnade ett spiralliknande spår av aska efter sig. Oj, där försvann den. Oj, chefen märkte. Oj, jag blev visst av med jobbet. Men skönt att få kunna sova iallafall.

En sen kväll sommaren år 1955 skulle grabbarna på äventyr, men denna gång inte till någon dansbana. De klev på bussen, nu med en ny reklamskylt där bak som inte fanns när Ove jobbade på bussarna. "Behåll vänstertrafiken. Rösta NEJ den 16/10" stod det med stora, vita bokstäver. Ove gillade lite nytt, gjorde nog inte så mycket att börja gå på andra sidan vägen. Blev också enklare omställning för ungdomen då de flesta saknade bil. De klev av vid närmsta station, borde varit någonstans nära Björknäs centrum. Kom då Ove! De skrattande och äventyrslystna grabbarna stapplade fram längst vägen, kröp under staketet och passerade de olika maskinerna som stod parkerade för natten. De såg den gamla Skurubron som de åkt över alla dessa år för att komma till Söder. Men grabbarna smög istället ut på den nya dubblingen som fortfarande inte var klar. Natten var mörk, sommarvinden fläktade svalkande och med hjälp av några gatlyktor på den gamla bron bredvid kunde de nätt och jämnt urskilja den lockande kanten. De närmade sig, lutade ut huvudena, om man kisade kunde man kanske urskilja ett hav långt där nere, och skämtade lite med varandra. Haha där trodde du allt jag skulle putta ner dig Ove! Där blev du allt rädd! Kalle akta kanten, vilken kaaaaaant! Skratten ekade i den tysta natten. Å vad häftigt, sa de. Man tänkte liksom inte att det var farligt, man kände bara adrenalinets pumpa och att livet var fantastiskt roligt i Stockholm.

År 1957, 20 år gammal, var det osäkert vad Ove jobbade med för tillfället. Men på rasterna, på vilket jobb det nu var, så brukade han och kompisarna hänga på ett fik nära Danvikstull. Från Sofia Folkskola, vid Vita Bergen, kom också ett gäng flickor till fiket. En tös, med mörkbrunt, lockigt hår ner till axlarna, mungiporna alltid pekandes uppåt och iklädd en blå klänning, fångade Oves öga. De såg varandra vid flera tillfällen på det där fiket, försökte att inte stirra allt för mycket på varandra, och när hennes väninnor och hans grabbar äntligen lyckades få ihop dem blev paret oskiljaktigt. Hon hette Britt Viola Svanberg, och trots att hon bara var femton år och alltså fem år yngre var hon stark på ett sätt Ove aldrig sett förut. Britt kunde prata i timmar om allvaret i utbildning, hur det var kvinnornas tur att utbilda sig och arbeta utanför hemmen och verkade veta exakt hur livet funkade i staden. Han kunde inte göra annat än att lyssna och lära, ta in så mycket av medelklassens kunskap han bara kunde och försöka att aldrig förlora denna fantastiska flicka.

En dag år 1959, 22-år gammal, frågade Britt varför han inte stod i bostadskö? Bostadskö, vad var det? Ove hade inte ens hört ordet förut, som bananen den där gången för länge sen. Efter att Britt förklarade mer så ställde han sig, så som hon instruerade, i Stockholms bostadskö. Han skulle rätt snart bli erbjuden en etta på Mosebacke, i Kapellgränd ovanför Björns trädgård. Under tiden hade han flyttat från Atlas copcos pojkhem och sovit i Britts föräldrars kolonilott i Dalen vid Enskede. Det var ganska mysigt i det lilla huset hade Ove

tyckt, trots att man kanske inte fick bo där permanent. Det var isåfall inte så många som brydde sig.

Utan att direkt ha diskuterat saken med Ove flyttade Britt in hos honom i ettan på Mosebacke år 1959. Britt var bara 17 år gammal när hon sa till sina föräldrar att nu skulle hon flytta in hos Ove och så var det med det. Hon kunde ju allt, visste hur allt fungerade och var som självaste personifieringen av Stockholm, så det var en glad överraskning för honom när hon klev in över tröskeln och proklamerade att hon skulle stanna. Jaha, sa han, på så vis. På kvällarna iakttog han hur hon satt och pluggade bokföringskurs, såg och sa att det där såg ju inte så svårt ut. Hans skolgång hade mötts av stora motgångar, men det där kunde väl han också klara av tyckte Ove. Inspirerad av Britt började han studera samma som hon, bokföring som ju var det viktigaste enligt Britt, fast han gick på kvällskurser så att han fortfarande kunde arbeta på dagarna. Det visade sig att dessa betydelsefulla kvällskurser skulle föra in Ove på en klassresa. Från att vara pojken som blivit exalterad över bananer, till mannen som fortsatte att utbilda sig, visade sig vara rätt begåvad, blev revisor, byggde upp en framgångsrik kursgårdsverksamhet på Tynningö, fick en dotter och barnbarn.

Kommer du hit till mig idag? Jag behöver hjälp med den där... den där man har på armen... äsch, det kommer sen. Nej tyvärr, svarar jag över telefonen och känner ett sting i hjärtat över att alzheimern blir märkbart värre, vi kan ju inte träffas inomhus än, men vi kan prata i telefon. Du kan hjälpa mig med en skoluppgift om du orkar? A, det vore trevligt, det är så tråkigt att sitta och kolla in i väggen. Jag frågar om han minns och kan berätta om sin barndom, sin flytt till Stockholm och vad som hände sen? Såklart jag minns, men vill du verkligen höra det där tråkiga? Ja gärna, svarar jag så glatt jag kan, och försäkrar honom att det inte alls är tråkigt eller sorgligt utan intressant. Berätta om bananerna, föreslår jag då jag vet att det är ett glatt minne som han aldrig lär glömma. Då skrattar morfar i telefonen, bananer, just det! Plötsligt sa de att det kommit bananer...

Nora Wennerberg

Nacka Gymnasium Klass SKD18 Vt 2021

nora@norrkross.com

Källförteckning

Bildkällor

Gunnar, Lantz. *Interiör från en buss med passagerare och en konduktör*. Stockholms stadsmuseum, fotonummer SvD 33471. 13 januari 1953.

<https://stockholmskallan.stockholm.se/post/27298> Hämtad 2021-03-10.

Nilsson, Ulf. *Björknäspaviljongen 03*. 1977. Nacka Kommun, Digitalt bildarkiv.

<https://www.nacka.se/uppleva--gora/kultur-och-museer/kulturhistoria/nacka-lokalhistoriska-arkiv/digitalt-bildarkiv/detail?mediaId=8059&querystring=&categoryId=26&page=5> Hämtad 2021-03-26.

Spårvägmuseet. *Drick Fanta Orange*. <http://sparvagsmuseet.sl.se/Visa?id=36864>

Stockholmskällan. *Buss med reklamskylt inför folkomröstningen om högertrafik 1955*.

Spårvägmuseet 22-229. 1955. <https://stockholmskallan.stockholm.se/post/18863> Hämtad 2021-03-11.

Internetkällor

Koloniföreningen Dalen. *Om oss*. <https://koloniforeningendalen.se/om%20oss.html> Hämtad 2021-03-11.

Kvarnen. *Historia och Om Kvarnen*. <https://www.kvarnen.com/> Hämtad 2021-02-19.

Kvarnholmen. *Kvarnholmens historia*. <https://kvarnholmen.com/kvhhistoria/> Hämtad 2021-03-11.

Lorentzi, Marie. Olgarsson, Per. *Slussen 1935 års anläggning*. Stockholms stadsmuseum. 2005. Sida 71, 1970-talet.

https://stockholmskallan.stockholm.se/PostFiles/SMF/BI_Slussen_del_1.pdf Hämtad 2021-03-23.

Nationalencyklopedin. Sökord: folkskola.

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/folkskola> Hämtad 2021-03-12.

Pelikan. *Om Pelikan*. <https://www.pelikan.se/about.html> Hämtad 2021-02-19.

SCB. *Prisomräknaren*. Matar in följande: "visa inte månader", 6 kr, 2021, 1945 samt 1500 kr, 2021, 1951. <https://www.scb.se/hitta-statistik/sverige-i-siffror/prisomraknaren/> Hämtad 2021-03-25.

Stockholmskällan. *Skollov och fritid*.

<https://stockholmskallan.stockholm.se/teman/utbildning-i-stockholm/lov-och-fritid/> Hämtad 2021-03-12.

Stockholmskällan. *Skolämnen*.

<https://stockholmskallan.stockholm.se/teman/utbildning-i-stockholm/skolamnen/> Hämtad 2021-03-12.

Stockholms läns museum. *Besöksmål: Dieselverkstaden*.

<https://stockholmslansmuseum.se/besoksmal/dieselverkstaden/> Hämtad 2021-03-14.

Trafikverket. *Historik om Skurubron*. 2019-11-08.

<https://www.trafikverket.se/nara-dig/Stockholm/vi-bygger-och-forbattrar/Vag-222-Skurubron/Om-projektet/Historik-Skurubron/> Hämtad 2021-03-10.

Intervjuer

Lexheden, Ove. Intervju 2021-02-11 och 2021-02-18.

Lexheden Wennerberg, Caroline. Dotter till Ove Lexheden. Intervju 2021-02-19.

Tryckt litteratur

Sillén, Gunnar. *Kvarnhjul och fabriksskorstenar Nackas industriarv*. Nacka kulturnämnd. 2012. Hämtad 2021-02-19.

Videokällor

SVT Nyheter. *Kokslov blev sportlov - ledigheten firar 80 år*. 2020-02-10.

<https://www.svt.se/nyheter/inrikes/kokslov-blev-sportlov-ledigheten-firar-80-ar> Hämtad 2021-03-12.

SVT Play. *Berättelsen bakom Vår tid är nu*. Avsnitt 1, 0,3-1,25 minuter in.

<https://www.svtplay.se/video/24830786/berattelsen-bakom-var-tid-ar-nu/berattelsen-bakom-var-tid-ar-nu-avsnitt-1?start=auto> Hämtad 2021-02-19.